

Scrisoarea III

Studiul manuscriselor eminesciene a stabilit ca poetul a realizat mai intai partea a doua a acestei Scrisori. Ulterior numai, pentru contrast, a fost adaugata partea intai, evocarea istorica a bataliei de la Rovine. Structural, poemul se sprijina, asadar, pe o antiteza intre trecutul glorios si prezentul decazut. In sprijinul acestei afirmatii vin si imprejurarile istorice in care a fost elaborata opera. Scrisoarea III, ca de altfel si celelalte (afara de a cincea, care a ramas postuma), apare in 1881, insa inca din 1877, din vremea razboiului, pe cand lucra in redactia Curierului de la Iasi, Eminescu era absorbit de elaborarea Scrisorilor.

Dobrogeanu-Gherea gresea, totusi, cand reprosa poetului idealizarea trecutului. Judecand poemul in intregime, evocarea trecutului istoric nu este, in cazul de fata, decat un artificiu, in intelesul major al cuvintului, crearea unei atmosfere de inaltare morala in viata poporului roman, pentru ca satira asupra prezentului sa cada cu mai multa putere. Nu-i putem cere poetului, in contextul dat, realism istoric, asa cum lasa Gherea sa se inteleaga.

Un prim moment al partii intai infatiseaza cresterea puterii otomane printr-o alegorie. Poetul nu recurge la insiruirea seaca de date istorice, ci prezinta totul prin acel vis al sultanului (o legenda orientala, luata din cartea istoricului german Joseph Hammer, Geschichte des osmanisches Reiches), unde este vorba de cresterea vertiginoasa a unui copac urias a carui umbra cuprinde intreaga lume. La aceasta se adauga procedeul acumularilor si al repetitiilor, care lasa impresia de furtuna ce se apropie de Dunare:

Umbra lui cea uriasa orizonul il cuprinde si sub dansul universul intr-o umbra se intinde; Iar in patru parti a lumii vede siruri muntii mari, Atlasul, Caucazul, Taurul si Balcanii seculari; Vede Eufratul si Tigris, Nilul, Dunarea batrana Umbra arborelui falnic peste toate e stapana.

Toate se intind nainte-i... ca pe-un urias covor,
Vede tara langa tara si popor langa popor.
Visul sau se-nfiripeaza si se-ntinde vultureste,
An cu an imparatia tot mai larga se sporeste,
Iara flamura cea verde se inalta an cu an,
Neam cu neam urmandu-i zborul si sultan dupa sultan.
Astfel tara dupa tara drum de glorie-i deschid...
Pan-in Dunare ajunge furtunosul Baiazid...

A doua secventa a primei parti are mai curand un caracter dramatic. Mircea si Baiazid devin niste personaje care vorbesc si se misca scenic. Dialogul ce urmeaza intre ei pune in evidenta ingamfarea cotropitorului si, prin contrast, modestia si cumpatarea domnitorului roman. Mircea cel Batran mai aparuse in poezia romaneasca, inainte de Eminescu. La Grigore Alexandrescu, in Umbra lui Mircea. La Cozia, ne intampina, in spirit preromantic, o mareata fantoma rasarind din mormant, mai mult o proiectie a eului liric al poetului, asemanatoare intrucatva cu fresca din

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

interiorul manastirii de pe malurile Oltului. La Bolintineanu, in Mircea si solii, personajul e mai curand schematic, conventional. "intr-o sala-ntinsa, printre capitani,/Sta pe tronu-i Mircea incarcat de ani.../ in murmura surda vorbele-i se-neaca,/ Cavalerii trage spadele din teaca" etc.

Plecand de la calificativul batran, care insa a fost adaugat la numele voievodului numai de urmasi spre a se face deosebirea de alti domnitori care au purtat numele de Mircea, perindati la scaunul Tarii Romanesti - conformandu-se deci mai mult traditiei populare, Eminescu face din personajul sau un batran, "simplu, dupa vorba, dupa port", desi, precum se stie, in vremea bataliei de la Rovine Mircea cel Mare se afla in floarea varstei:.

La un semn deschisa-i calea si s-apropie de cort Un batran atat de simplu dupa vorba, dupa port.

Figura lui Mircea este, am putea spune, in perfect acord cu conceptia fiziocrata a statului natural, pe care Eminescu crede ca 6 putea opune politicianismului din vremea sa, exaltand, in articolele din ziarul Timpul, trecutul voievodal. Daca insa, s luata in sine, aceasta teorie ne apare gresita, retrqgrada chiar, functia estetica a personajului istoric, in ansamblul poemului, atinge maximum de efect. Dupa datina romaneasca, Mircea intampina pe Baiazid cu buna-cuviinta, dar si cu multa demnitate:

Orice gand ai, imparate, si oricum vei fi sosit, Cat suntem inca pe pace, eu iti zic bine-ai venit. Despre partea inchinarii insa, doamne, sa ne ierti...

De remarcat este stilul vorbirii, simpla si cumpanita, mai ales prin acel plural al majestatii, tipic taranesc (vezi, bunaoara, modul de a se adresa al lui mos Ion Roata, personajul din povestirea lui Creanga, ca si vorbirea batranului din nuvela Padureanca de Slavici), dand impresia unei subtile ironii:

Eu nu ti-as dori vreodata sa ajungi sa ne cunosti, Nici ca Dunarea sa-nece spumegand a tale osti.

Simplu, sfatos, Mircea aduce aminte lui Baiazid de soarta tuturor cotropitorilor din veac, incepand cu Darius al lui Istaspe (apelativul e taranesc de asemeni), primul oaspe (ironie, desigur, fiindca, de obicei, oaspetii sunt intotdeauna bine primiti) de acest soi pe meleagurile noastre. Toti au cerut "pamant si apa". Dupa Herodot (Istorie, cartea a IV-a, CXXVI), Darius, regele persilor, venit in expeditia sa de la nord de Dunare (anul 514 i. Hr.), ceruse "pamant si apa", insemnele supunerii. Este interesant ca Eminescu, punand expresia in gura lui Mircea, printr-o rasturnare de sensuri, prin inversarea locurilor in fraza ale celor doua vocabule - in spiritul limbii populare - si prin punerea lor in rima, realizeaza un ingenios joc de cuvinte:

Imparati pe care lumea nu putea sa-i mai incapa Au venit si-n tara noastra de-au cerut pamant si apa; si nu voi ca sa ma laud, nici ca voi sa te-spaimant. Cum venira, se facura toti o apa s-un pamant.

La Nicopole a fost posibila victoria turcilor pentru ca ostile cavalerilor din Apus nu luptau pentru apararea tarii lor, ci pentru glorie

Laurii voiau sa smulga de pe fruntea ta de fier.

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

Razboiul romanilor este jnsa un razboi drept, de aparare. Mica ostire a lui Mircea lupta pentru independenta si nevoie, ca in baladele si doinele haiducesti - alaturi de ea se afla natura patriei (chip metaforic de a sugera solidaritatea):

Eu? Imi apar saracia si nevoile si neamul... si de-accea tot ce misca-n tara asta, raul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iara tie dusman este, Dusmanit vei fi de toate far-a prinde chiar de veste. N-avem osti, dara iubirea de mosie e un zid Care nu se-nfioreaza de-a ta fama, Baiazid!

In contrast cu Mircea, Baiazid, ale carui osti trecusera Dunarea "in sunet de fanfara" - cu orgoliul zgomotos al cotropitorilor dintotdeauna -, este plin de infumurare si de manie abia retinuta, cand afla ca romanii nu primesc sa i se inchine. Discursul lui incepe cu o intrebare de o retorica violenta: Cum? Cand lumea mi-i deschisa, a privi gandesti ca pot, Ca intreg Aliotmanul sa se-mpiedice de-un ciot?

urmata de hiperbole, repetitii si comparatii homerice, menite sa arate trufia nemasurata a celui care era de mai inainte sigur de victorie. "Tot ce sta in umbra crucii", in frunte cu Papa, "cu-ale lui trei coroane, puse una peste alta", cutezand sa dea piept cu "uraganul ridicat de semiluna", n-au facut decat sa adune fulgerele impotriva Fulgerului Baiazid-Ilderim:

Fulgerele adunat-au contra fulgerului care

In turbarea-i furtunoasa a cuprins pamant si mare.

Ostile erau nenumarate. Impresia multitudinii e data de vocabule drastice: rauri-rauri, rascolite, starniti, zguduind, innegrind, furtuna ingrozitoare, inspaimantata.

Pentru-a crucii biruinta se miscara rauri-rauri, Ori din codri rascolite, ori starnite din pustiuri; Zguduind din pace-adanca ale lumii inceputuri, Innegrind tot orizonul cu-a lor zeci de mii de scuturi, Se miscau ingrozitoare ca paduri de lanci si sabii, Tremura inspaimantata marea de-ale lor corabii!..

Toata aceasta cascada de cuvinte mari, pusa de Erninescu in ritmuri apasate, da masura infumurarii cotropitorului, subliniata prin cateva gesturi caracteristice: la vederea multimii armatelor crestine, sultanul isi sopteste in barba "cu o ura ne-mpacata", jurand sa-si atinga telul cu orice pret: "Din pistolul de la Roma sa dau calului ovas". Vine apoi dispretul cu care priveste la voievodul roman: "si de crunta-mi vijelie tu te aperi cu-n toiag? / si purtat de biruinta sa ma-mpiedic de-un mosneag?".

A treia secventa, din prima parte, este descrierea bataliei de la Rovine. In ansamblul compunerii, acest fragment poate fi asemanat cu o fuga dintr-o bucata simfonica: ostirea romana iese navalnic din umbra intunecoasa a codrului dupa tactica proprie razboiului de aparare si loveste fulgurator pe dusman. Imaginile se succeda vertiginos, cu predominarea celor motorii, auditive si vizuale. in fruntea ostirii, Mircea mana o vijelie ingrozitoare", caii, in fuga, iau pe. copite "fata negrului pamant", lancile fulgera in soare, arcurile se intind in vant, sagetile "se toarna" "ca nouri de arama si ca ropotul de grindeni", intunecand orizontul, "vajaind ca vijelia si ca plesnetul de ploaie", asemenea elementelor naturii, dezlantuite ca intr-un cataclism. Asupra ostirii turcesti "se intinde

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

umbra mortii", imparatul striga "ca si leul in turbare", ridicand zadarnic flamura verde. Citind atent descrierea bataliei de la Calugareni, facuta de Balcescu, in Romania supt Mihai Voievod Viteazul, si poemul Dumbrava Rosie de Alecsandri, avand si informatia, de tot sumara insa, din cronica lui Mihai Moxa¹, Eminescu lasa una dintre cele mai frumoase pagini in care e povestita o lupta din trecutul nostru istoric. Dinamismul e dat si de inversiunile sintactice, insa cu totul in spiritul limbii, cand se noteaza miscari de ansamblu vazute simultan: "in genunchi cadeau pedestri", "Cad sagetile", "Risipite se-mprastie", "Ca potop ce prapadeste". De asemeni, prin aglomerari verbale de actiune: "suiera", "se toarna", "vine, vine, vine, calca" (care trebuie citite cu un accent crescendo), culminand cu onomatopeicul "durduind" si cu imaginea "zidului inalt de suliti" al cavaleriei:

In genunchi cadeau pedestri, colo caii se rastoarna, Cad sagetile in valuri, care suiera, se toarna si lovind in fata,-n spate, ca si crivatul si gerul, Pe pamant lor li se pare ca se naruie tot cerul... Mircea insusi mana-n lupta vijelia-ngrozitoare, Care vine, vine, vine, calca totul in picioare; Durduind soseau calarii ca un zid inalt de suliti, Printre cetele pagane trec rupandu-si large uliti; Risipite se-mprastie a dusmanilor siraguri, si gonind biruitoare tot veneau a tarii steaguri, Ca potop ce prapadeste, ca o mare turburata, Peste-un ceas paganatatea e ca pleava vanturata. Acea grindin-otelita inspre Dunare o mana, Iar in urma lor se-ntinde falnic armia romana.

A patra secventa - pastrand pentru moment comparatia poemului cu o simfonie - poate fi asemanata cu un adagio linistitor, plin de o poezie suava, grava in acelasi timp. Soarele apune si un "fulger lung incremenit", nimb al biruintei, profileaza muntii spre asfintit. "Din veacuri" (din infinitul timpului si al spatiului), stelele "izvorasc" "una cate una". Luna, "doamna marilor", iese tremurand din codri si varsa liniste somnolenta asupra ostirii care se asaza. in acest cadru-atmosfera, de o simplitate solemna, cartea pe care unul dintre fiii lui Mircea o scrie pe genunchi, spre a o trimite "dragei sale, de la Arges mai departe", isi risipeste ecourile ca un solo de flaut pe orchestratia murmuitoare si ampla a poemului. Fragmentul a- fost la origine o doina ardeleneasca de catanie din epoca razboaielor napoleoniene, pe care Eminescu - asa cum dovedesc manuscrisele - a cules-o in vremea peregrinarilor lui la romanii de dincolo de Carpati. Numai cateva usoare modificari au mai fost necesare pentru incadrarea ei in context. Versurile:

Trimite-mi, fata maiastra,
Ce-i mai mandru-n valea noastra:

Codrul cu poienile,
Cosita si genele,
Ochii si sprancenele,
Ca si eu trimite-ti-oi
Ce-i mai mandru pe la noi:
Coiful nalt cu penele,
Ochii si sprancenele,
Ca eu sunt tot sanatos
si, multumind lui Hristos
Te sarut, mandra, frumos

au devenit cunoscutele:

De din vale de Rovine Graim, Doamna, catre Tine, Nu din gura, ci din carte, Ca ne esti asa departe, Te-am ruga, mari, ruga Sa-mi trimiti prin cineva Ce-i mai mandru-n valea Ta:

Codrul cu poienele, Ochii cu sprancenele; Ca si eu trimite-voi Ce-i mai mandru pe la noi: Oastea mea cu flamurile, Codrul si cu ramurile, Coiful nalt cu penele, Ochii cu sprancenele. si sa stii ca-s sanatos, Ca, multumind lui Cristos, Te sarut, Doamna, frumos.

Dupa cum s-a vazut, in prima parte a Scrisorii, Eminescu cheltuiește mijloace poetice de o mare frumusetate. Nimeni, in afara de dansul, nu a evocat trecutul in imagini mai grandioase, unice prin puterea lor emotiva, menite sa trezeasca entuziasmul si mandria pentru gloria strabuna. Oricate tratate de istorie s-au scris si se vor mai scrie de acum inainte, figura lui Mircea, invingatorul de la Rovine, s-a impus si se va impune posteritatii prin aura viziunii eminesciene. Cu toate acestea - ca si in cazul Epigonilor, toata greutatea poemului cade in a doua sa parte. Abia acum compunerea, prin excelenta romantica - la mijloc fiind evocarea istorica si antiteza propusa - isi justifica titlul de Scrisoare, conceputa in spirit clasicizant totusi, in linia traditiei lui Grigore Alexandrescu (in versuri), Negruzzi si, ceva mai tarziu, Ghica (in proza), ca si sub influenta epistolelor lui Horatiu, din care, studiindu-l, in vremea cand era la Berlin, Eminescu incepea a traduce. In anume chip insa, denumirea de Scrisoare e si un eufemism, caci, de fapt, toate Scrisorile lui Eminescu sunt niste satire.

In satira, originalitatea eminesciana e mai puternica decat oriunde. In prima parte a Scrisorii III, poetul-folosea imagini si cuvinte frumoase, intre care epitetul ornant avea locul sau bine stabilit. (Vezi pentru aceasta Tudor Vianu. Epitetul eminescian, in Despre stil si arta literara, Bucuresti, Editura Tineretului, 1965.)-Despartindu-se de trecut, poetul mai lasa sa se auda aceste acorduri de neuitat:

Ramaneti dara cu bine, Basarabi si voi Musatini, Descalculatori de tara, datatori de legi si datini, Ce cu spada si cu plugul ati intins mosia noastra De la Tisa pan-la Mare si la Dunarea albastra. Dimpotriva, in cea de-a doua parte, un loc larg il au - daca ne putem exprima asa pentru moment - imaginile si cuvintele urate, epitele si metaforele drastice: "capistea spoielii", "canalie de uliti", "masti... din comedia minciunii", "stalp de cafele", "uraciune", "privire imparosata", "la falci umflat si buget", "negru, Cocosat si lacom", "moneda calpa", "chintesenta de mizerii", "pocitura", "ochi de broasca", "starpitura", "gunoi", "fonfii", "flecarii", "gagautii", "gusatii", "balbaiti cu gura stramba", "raii", "famenii", "ciuma", "creaturi", "misei" etc., diformitatea fizica fiind mereu asociata cu uratenia sufleteasca. Bunaoara, in expresia: "privire imparosata" (privire ce se strecoara dintr-o claie de par), se sugereaza animalitatea, ferocitatea, insul care sta la panda, avand insa si atributele degenerescentei: "la falci umflat si buget, negru, cocosat si lacom", odata cu posibilitatea de a se descurca in treburile politice, pentru ca ipochimenul este un "izvor de siretlicuri". Cu alte mijloace - ale comicului, nu ale teratologicului, cerut de satira vehementa - tipul va fi realizat de Caragiale in persoana lui Agamita Dandanache. Faptul ca istoricii literari au identificat in caricaturile

eminesciene de aici anume figuri de politicieni liberali ai vremii, pe un C. A. Rosetti ori pe Pantazi Ghica, nu mai are acum nici o importanta. Tipul demagogului si profitorului politic ramane fixat pentru totdeauna intr-o asemenea imagine urata. In aceasta ordine, Arghezi va fi continuatorul cel mai autentic, creator, al lui Eminescu, atat in pamflete, cat si in opera poetica propriu-zisa.

In satirizarea societatii timpului sau, Eminescu nu e nicidecum nou. A fost precedat, si nu fara stralucire, de Alecsandri, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Hasdeu si multi altii. Daca am face o comparatie intre - de pilda - Satira. Duhului meu si Scrisoarea III, am putea afla multe asemanari, mai ales tematice: "Domnisorul cela, care toate le stie", cu hainele de pe dansul cusute la Paris, salonardul cartofor din satira lui Gr. Alexandrescu, este chiar "stalpul de cafenele" si "saltimbancul" lui Eminescu ori macar parintele aceluia. Insa - si acesta este lucrul ce se cere numaidecat subliniat - deosebirea dintre modalitatea satirei lui Grigore Alexandrescu si aceea a lui Eminescu este foarte mare.

Grigore Alexandrescu ca si Vasile Alecsandri erau ceea ce putem numi - restrangand sfera notiunii - niste oameni de spirit care intelegeau sa foloseasca, in satira sau in comedia satirica, acul fin al ironiei, ca si Caragiale mai tarziu. Eminescu nu este insa un om de spirit - in intelesul dat mai sus termenului - si ironia fina nu-l caracterizeaza. In consecinta, satira lui spumega de furie neretinita si, adesea, se transforma in invectiva directa. Il caracterizeaza insa ironia amara sau, altcumva spus, ironia romantica, ceea ce, evident, presupune o alta atitudine estetica. Ea se realizeaza prin acea punere in contrast a trecutului glorios fata cu prezentul decazut, privit cu un ochi filozofic inalt, de unde si versurile de tranzitie de la partea intai a Scrisorii la cea de-a doua, intrebarile inalt, solemn retorice introduse prin acel cronicaresc aur

Au prezentul nu ni-i mare? N-o sa-mi dea ce o sa cer? N-o sa aflu intr-ai nostri vreun falnic juvaer?
Au la Sybaris nu suntem langa capistea spoielii? Nu se nasc glorii pe strada si la usa cafenelii?

Torentul de invective, acea pictura in noroi - am putea spune -a tabloului vremii, in care domina, ca intotdeauna, la noi, demagogia politica, este strabatut, spre deosebire de alti satirici, de eul subiectiv al poetului, de acel rictus amar si definitiv superior, prin dispretul si umbra de scepticism in care pluteste. Intr-alt chip, prin antiteza romantica, Eminescu a dat, in Scrisoarea III, un verdict asupra epocii sale asemanator celui dat de marele sau contemporan Caragiale, desi cu alte mijloace. Daca in satirele lui Grigore Alexandrescu, ale lui Alecsandri indeosebi, chiar in acelea ale lui Hasdeu se stravede putinta indreptarii raului social, in Scrisoarea III, esteticeste vorbind, Eminescu respinge putinta oricarei solutii/Prezentul e cu atat mai decazut, mai hidos, cu cat spiritul cititorului - odata cu acela al poetului - are aruncat din frumoasa poezie a trecutului in noroiul greu al prozei prezentului. De aceea solutia eminesciana - care nu e, in fond, o solutie, pentru ca e absurda, privita in lumina judecatii limpezi si prozaice - e

Note

1. Cum spuneam, cea de-a doua parte a Scrisorii III a fost compusa mai inainte de partea intai, inca de prin 1878. Avea aspectul mai mult al unui pamflet versificat, cu multe atacuri ad personam

(Ion Ghica, "beiul de Samos", si fratele acestuia, Pantazi, prietenul unei actrite franceze, care conducea Trupa Fanelly de la Gradina Union din Bucuresti, sau C. A. Rosetti indicat prin sintagma "bulbucatii ochi de broasca".)

gasita tot in trecut. Pe deplin indreptatit esteticeste, poetul invoca figura lui Vlad Tepes, domnitorul care aplica pedepsele capitale:

Cum nu vii tu, Tepes Doamne, ca, punand mana pe ei, Sa-i imparti in doua cete: in smintiti si in misei; si in doua temniti large cu de-a sila sa-i aduni, Sa dai foc la puscarie si la casa de nebuni.